

Ганна Харлан

УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ФРН (1991–2013 рр.)

У статті розглядаються сучасний стан і здобутки української історіографії східноєвропейської політики Федеративної Республіки Німеччина упродовж 1991–2013рр. Розкрито та проаналізовано основні підходи та позиції українських науковців щодо вивчення східноєвропейської зовнішньополітичної стратегії об'єднаної Німеччини. Особлива увага зосереджена на дослідженні представниками української історичної науки розвитку українсько-німецьких міждержавних відносин у контексті східноєвропейської політики ФРН зазначеного періоду.

Ключові слова: історіографія, Україна, ФРН, Східна Європа, зовнішня політика, українсько-німецькі відносини.

Здобуття Україною державної незалежності започаткувало якісно новий етап розвитку вітчизняної історичної науки, зумовлений відмовою від традиційних схем догматичного марксистсько-ленінського підходу. Перед історичною наукою постала об'єктивна необхідність переосмислення української історії та її місця у світовому загальноісторичному процесі. Цей новий етап також характеризується зростанням та значним посиленням інтересу науковців до вивчення проблем всесвітньої історії та історії міжнародних відносин, зовнішньої політики незалежної Української держави. Виходячи з того, що історія людства є не лише історією народів, з яких воно складається, а ще й історією їх взаємодії, в останні роки збільшилася увага науковців до минулого міжнародних відносин, що включає зовнішню політику й дипломатію у межах загальноісторичних процесів.¹

Новітня історіографія розглядає міжнародні відносини як систему політичних, соціальних, культурних, військових, правових та інших зв'язків між державами і народами. Кожна із цих складових має історичний сегмент, а значить і належить до завдань історієписання. По мірі посилення євроінтеграційних процесів України зростає інтерес українських істориків до міжнародних відносин.² Питання, безпосередньо пов'язані із становленням та розвитком Європейського Союзу, реалізацією зовнішньої політики ЄС як у цілому, так і його окремих держав-членів, у тому числі і щодо України, досліджені в працях С.В. Віднянського та А.Ю. Мартинова³, О.О. Добржанської⁴, В.В. Копійки⁵, А.І. Кудряченка⁶, О.О. Ляшенка⁷, І.О. Нечаюк⁸, Т.В. Сидорук⁹, І.Я.Тодорова¹⁰, В.В. Халаджи¹¹ та ін.

Одним із суттєвих здобутків сучасної української історіографії в галузях всесвітньої історії та історії міжнародних відносин з повним правом можна вважати праці, присвячені проблемам історії та зовнішньої політики Федеративної Республіки Німеччина до та після об'єднання 1990 року. Це — дисертаційні дослідження Е.І. Балогі¹², П.І. Барвінської¹³, Ю.С. Горбач¹⁴, І.-А.Б. Добровольської¹⁵, О.Ф. Іванова¹⁶, С.В. Кондратюка¹⁷, Р.А. Кривоноса¹⁸, А.І. Кудряченка¹⁹, Д.М. Лакішика²⁰, А.Ю. Мартинова²¹, М.П. Мовчана²², І.А. Постемської²³, В.А. Степанова²⁴, І.І. Харченка²⁵, Я.О. Черногора²⁶, С.О. Шиловой²⁷.

Крім того, у роки незалежності предметом спеціальних досліджень О.П. Валіон²⁸, С.А. Гуцал²⁹, Л.М. Копиленко³⁰, А.І. Кудряченка та Г.О. Грабарчука³¹, А.Ю. Мартинова³², С.М. Сокола³³, В.В. Солошенко³⁴, Г.В. Старостенко³⁵, В.В. Химинця³⁶ також стали різноманітні аспекти українсько-німецьких відносин.

Такий підвищений інтерес вітчизняної науки до германістики як окремого напрямку історичних досліджень є цілком не випадковим, якщо враховувати роль та місце сучасної ФРН в європейських інтеграційних процесах, вагомість її впливу на прийняття рішень, зокрема в контексті розширення Європейського Союзу та поглиблення європейської інтеграції.

Об'єднана Німеччина виступає беззаперечним лідером інтеграційних процесів серед європейських країн, так званим «мотором» європейської інтеграції. Майбутня розбудова та поглиблення європейської інтеграції, розширення Європейського Союзу за рахунок нових членів у найближчому майбутньому навряд чи будуть можливими без врахування позиції однієї з держав-засновниць та найбільшого донора ЄС, яким наразі є Федеративна Республіка Німеччина. Саме тому наукове дослідження зовнішньополітичної стратегії ФРН у цілому та її східноєвропейського напрямку зокрема становить суттєвий теоретичний і практичний інтерес не лише для вітчизняної історичної науки, але і для перспектив формування подальшого зовнішньополітичного курсу України на Європейському континенті.

Метою статті є висвітлення сучасного стану та здобутків української історіографії в дослідженні східноєвропейської політики Федеративної Республіки Німеччина після об'єднання 1990 року, розкриття й аналіз основних підходів та позицій українських науковців щодо вивчення східноєвропейської зовнішньополітичної стратегії об'єднаної Німеччини, визначення особливостей дослідження представниками української історичної науки розвитку українсько-німецьких міждержавних відносин у контексті східноєвропейської політики ФРН зазначеного періоду.

Розпочинаючи огляд української історіографії східноєвропейської політики об'єднаної Німеччини, насамперед необхідно звернутися до праць

узагальнюючого характеру, предмет дослідження яких, хоча безпосередньо не стосується східноєвропейської зовнішньополітичної стратегії Федеративної Республіки Німеччина, проте містить важливу інформацію, оскільки дає загальне уявлення про минулий та сучасний стан міжнародних відносин на Європейському континенті, перспективи подальшого розвитку Євросоюзу та поглиблення європейської інтеграції, політику ФРН щодо східноєвропейських держав як складову східної політики Європейського Союзу та позиції представників німецьких урядових кіл щодо країн-кандидатів на вступ до ЄС.

У дослідженні С.В. Віднянського та А.Ю. Мартинова «Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу»³⁷ подано політичні біографії провідних діячів, що відіграли ключові ролі в заснуванні, розбудові та реформуванні Європейського Союзу. Вивчаючи розгортання європейських інтеграційних процесів від самого початку зародження інтеграційних ідей, дослідники зосередили увагу на визначальних особистостях, які втілювали і втілюють у життя європейську мрію про єдність. Значна увага в книзі приділена німецьким політикам та їх внеску в розбудову зони миру, стабільності і процвітання на кордонах «старої» Європи.

В.В. Копійка³⁸ здійснив комплексний аналіз феномену розширення Європейського Союзу, його витоків, концептуально-теоретичних засад, особливостей, суперечностей та геостратегічних наслідків, відносин України з ЄС. На особливу увагу заслуговують висновки автора щодо потенційних сценаріїв розвитку співпраці України з ЄС. Найбільш прийнятним, на думку В.В. Копійки, у найближчому майбутньому може стати розвиток відносин Україна — ЄС у форматі проекту «Великої Європи» (від Атлантики до Владивостоку), оскільки парадигма «Великої Європи» має повернути Україні природне місце в центрі загальноєвропейських процесів як об'єднуючої ланки, а не периферійного елемента або санітарного буфера³⁹.

У циклі наукових праць «Україна в Європі: контекст міжнародних відносин»⁴⁰, підготовленому Інститутом всесвітньої історії НАН України, здійснено фундаментальне дослідження актуальних проблем міжнародних відносин України з європейськими країнами упродовж IX–XXI століть. Для нас цей доробок має безперечну цінність, оскільки в ньому авторами описується еволюція ідеї об'єднаної Європи, аналіз її історичних етапів та їх особливостей, специфіка інтеграційних процесів на сучасному етапі, а також українські перспективи в здійсненні євроінтеграційного курсу та у двосторонніх відносинах з провідними європейськими країнами, у тому числі і з ФРН.

П.І. Барвінська досліджувала праці істориків німецькомовного середовища (Австрія, Німеччина та Швейцарія) щодо Східної Європи в кінці

XIX — на початку XXI ст. Авторка слушно наголосила на тому, що розпад Радянського Союзу значно посилив інтерес німецьких істориків до національного фактору та неросійських народів. Крім того, на цей період припадає головне зацікавлення Україною та її історією.⁴¹ Однак у цілому, на думку П.І. Барвінської, на рубежі XX–XXI ст. під впливом політичних подій було зруйновано усталений поділ на Східну і Західну Європу, що, у свою чергу, спричинило кризу східноєвропейських досліджень у ФРН і проблему визначення предмета дослідження⁴².

Важливими для розуміння функціонування сьогоденної східноєвропейської зовнішньополітичної стратегії ФРН як складової політики Європейського Союзу в Східній Європі є праці українських дослідників, присвячені Європейській політиці сусідства та програмі ЄС «Східне партнерство». Варто зазначити, що Європейська політика сусідства та програма «Східне партнерство» певною мірою суперечать зовнішньополітичній стратегії ФРН у Східній Європі, оскільки німецький геополітичний підхід після 1990–1991 років ґрунтується на визнанні небезпечності вибудовування нових розподільчих ліній у Європі.

На жаль, в українській історіографії поки що відсутні саме історичні дослідження Європейської політики сусідства та програми «Східного партнерства» як напрямів зовнішньої політики Європейського Союзу. Тому нам довелося звернутися насамперед до праць політологів з означеної проблеми.

Змістовним доробком з означеного питання є монографія Сидорук Т.В. «Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства». На основі аналізу фактичного матеріалу авторка дійшла висновку, що Європейська політика сусідства стала своєрідним компромісом між прагненнями України мати чіткіші євроінтеграційні перспективи та бажанням Євросоюзу не зв'язувати себе подібними зобов'язаннями⁴³.

Дослідниця слушно наголосила на визначальній ролі ФРН у формуванні та реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу в східноєвропейському напрямі. Зокрема, вона зазначила, що Німеччина є однією з країн-членів ЄС, що виявляє найбільший інтерес до розвитку східного виміру його зовнішньої політики. Вагомим є і той факт, що на відміну від Німеччини, і центральноєвропейські, і прибалтійські та скандинавські країни-члени є прихильниками створення шансів на інтеграцію в ЄС тих східних сусідів, які цього прагнуть⁴⁴. Однак більшу підтримку серед держав-членів ЄС знаходить саме східна політика Німеччини, яка виходить з того, що будівництво систем європейської безпеки і співробітництва не може відбуватися ні без участі Росії, ні всупереч її позиції⁴⁵.

На подібних позиціях стоїть і Халаджи В.В., дисертаційне дослідження якої присвячено ролі та місцю України в Європейській політиці сусідства. Особливо важливим для України, на думку В.В. Халаджи, є намір «Східного партнерства» відвернути увагу від тривалих дискусій, зосереджених на перспективах членства в ЄС, проте зосередити увагу на практичних можливостях щодо наближення до економічного, соціального та політичного середовища ЄС, надаючи при цьому достатньої гнучкості для отримання переваг від економічної співпраці в межах регіону⁴⁶.

Спробу дослідити процес реалізації механізмів та інструментів «Східного партнерства» в реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу у Східній Європі та на Південному Кавказі здійснила О.О. Добржанська. Авторка дійшла висновку, що на сьогодні Східне партнерство як один із механізмів східноєвропейської політики ЄС не є достатньо ефективною формою реалізації його зовнішньої політики⁴⁷. Це зумовлено як недостатньо сильними інструментами впливу, неефективністю формування мотивації держав-учасниць Східного партнерства до здійснення реформ, незрозумілістю прагнення ЄС застосовувати єдину спільну політику до всіх шести країн з різним рівнем відносин з ЄС, так і недостатньою взаємодією між державами-партнерами ініціативи⁴⁸.

Проблеми трансформації суспільства об'єднаної Німеччини та тенденції визначення нової ролі ФРН у Європейському Союзі та світовій політиці стали предметом монографії А.Ю. Мартинова «Об'єднана Німеччина: від «Боннської» до «Берлінської» республіки (1990–2005)». Автор здійснив всебічний аналіз проблем адаптації німецького досвіду до загальних завдань посткомуністичних реформ. Особлива увага в дослідженні приділена проблемам формування та реалізації зовнішньополітичної стратегії ФРН у європейському напрямі, а також німецькій позиції щодо розширення Європейського Союзу та поглиблення євроінтеграції.

Важливими для розуміння витоків формування і реалізації сучасної східноєвропейської політики об'єднаної Німеччини є статті С.Ф. Кротюк «Нова роль Німеччини в об'єднаній Європі: пріоритети зовнішньої політики ФРН (1991–2004)»⁴⁹, А.І. Кудряченка «Геополітичне становище об'єднаної Німеччини»⁵⁰ та А.М. Каракуца «Зовнішня політика ФРН наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр.»⁵¹. Автори названих праць основну увагу зосередили на дослідженні нових геополітичних умов, в яких опинилася ФРН після завершення формального об'єднання двох німецьких держав 1990 року, та проблем формування європейського напрямку нового зовнішньополітичного курсу об'єднаної Німеччини.

Особливості здійснення європейської політики Федеративної Республіки Німеччина упродовж 1970–1991 рр. в українській історіографії досліджував А.І. Кудряченко. Його праця має комплексний характер,

оскільки в ній описані концепції та доктрини європейської політики ФРН, напрями німецької західноєвропейської політики в 1970–1989рр., трансформація східноєвропейської політики ФРН упродовж зазначеного періоду, а також становлення європейської політики об'єднаної Німеччини в Європі 1990–1991рр.

Крім того, дослідник детально охарактеризував зміни, які відбулися в східноєвропейській політиці ФРН упродовж 1989–1990 рр. На думку А.І. Кудряченка, досліджуючи політику об'єднаної Німеччини в східноєвропейському напрямі, передусім слід враховувати зверненість її на Схід, обумовлену географічним положенням і багатомістовими інтенсивними культурними та економічними зв'язками. Дослідник вважає, що в період, коли в Європі наступив кінець блокової політики і на порядку денному стоїть налагодження загальноєвропейських структур мирного співробітництва, саме Німеччині належить відіграти роль мосту між Сходом і Заходом на європейському континенті⁵². Об'єднана Німеччина виступає для східноєвропейських політиків привабливим і бажаним партнером, а для їх країн — вагомим інвестором. Політика ФРН спрямована на підтримку реформ у державах молоді демократії, залучення останніх на певних засадах до європейських співтовариств⁵³.

Вивченню європейської політики вже об'єднаної Німеччини спеціальне дисертаційне дослідження присвятив С.В. Кондратюк. У монографії «Європейська політика об'єднаної Німеччини» шляхом порівняльного аналізу досліджено еволюцію підходів правлячих кіл ФРН до європейської інтеграції на прикладі урядів Г. Коля (1982–1998), Г. Шредера (1998–2005) та А. Меркель (2005–2008).

Автор простежив зовнішньополітичну стратегію ФРН у сфері європейської політики, починаючи з 1949 року, а також показав вплив реалізації цієї зовнішньополітичної стратегії на досягнення державної єдності Німеччини. Крім того, значна увага в монографії приділена процесу «нормалізації» зовнішньої політики ФРН після 1990 року, змінам у німецько-французьких відносинах, зумовлених новим становищем об'єднаної Німеччини в Європі та світі, впливу американського чинника на німецьку зовнішньополітичну стратегію щодо питань розширення ЄС та поглиблення європейської інтеграції.

Р.А. Кривонос працював над дослідженням реалізації німецьких зовнішньополітичних інтересів після об'єднання 1990 року в межах структури європейського співробітництва. Він вдало підкреслив той факт, що об'єднана Німеччина має відносні зовнішньополітичні переваги порівняно з її сусідами, пов'язані із залежністю низки валют малих європейських країн від німецької марки в 90-ті роки, інвестиційною та торговельною прив'язаністю цих країн до німецької економіки,

визначальним впливом ФРН на формування бюджету ЄС й ряду інших європейських міжнародних організацій тощо⁵⁴.

Невід'ємною складовою частиною східноєвропейської політики об'єднаної Німеччини є відносини з країнами Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина). У сучасній українській історіографії вони стали предметом спеціального дисертаційного дослідження Ю.С. Горбач⁵⁵. Авторка здійснила спробу розкрити та проаналізувати політико-дипломатичні відносини, торговельно-економічне співробітництво та головні аспекти культурних взаємовідносин між ФРН і країнами «Вишеградської четвірки» упродовж 1991–2004рр.

Політику Німеччини щодо вишеградських країн дослідниця умовно визначає як політику «подвійної нормалізації», головним змістом якої стали процес історичного взаємопорозуміння, з одного боку, з іншого — перехід до відносин на двосторонній основі. Паралельно зі спробами вирішити складні історичні питання німецькі політики працювали над розширенням та виведенням двосторонніх відносин з вишеградськими країнами на новий рівень, який би відповідав географічній близькості цих країн до Німеччини, відображав би культурну спорідненість між ними, включав економічний обмін та технологічну сумісність⁵⁶. Для нас це дослідження є корисним з огляду на можливість порівняння місця і ролі вишеградських країн та України у східноєвропейській політиці ФРН після об'єднання 1990 року.

Політичні, економічні та культурні аспекти російсько-німецьких відносин упродовж 1990-х років досліджувала С.О. Шилова⁵⁷. Крім того, авторка проаналізувала вплив російсько-німецьких відносин на Україну в межах зазначеного періоду. На її думку, найважливішим для України в контексті європейської інтеграції є використання потуги існуючої й реально діючої геополітичної осі «Берлін-Київ-Москва», що забезпечує континенту стабільний розвиток і безпеку. Взаємодія через Росію і Україну, з одного боку, і Німеччину — з іншого, економічних потенціалів ЄС, фактично означає створення єдиного континентального самодостатнього ринку, що відповідає інтересам усіх держав-учасниць⁵⁸.

В українській історіографії східноєвропейської політики об'єднаної Німеччини самотійну групу становлять праці, предметом дослідження яких стали різноманітні аспекти українсько-німецьких відносин, які хронологічно охоплюють період від часу їх становлення на рубежі 1980–1990-х років до сучасного стану розвитку міждержавного співробітництва.

Вивчення цього напряму в українській історіографії започаткував А.І. Кудряченко. У межах своєї монографії «Європейська політика Федеративної Республіки Німеччина (1970–1991) та ряду інших праць⁵⁹

він охарактеризував формування політико-правових засад двосторонніх відносин, торговельно-економічну взаємодію ФРН і України, а також науково-технічне і гуманітарне співробітництво двох держав на початковому етапі розвитку українсько-німецьких міждержавних відносин⁶⁰.

А.І. Кудряченко дотримується думки, що український напрям у східноєвропейській політиці Бонна базується на історичних притягальних традиціях і на почутті історичної вини. Для нової України він постає важливим зовнішнім чинником зміцнення її незалежності та розвитку партнерства і дружби. Німецько-українські відносини, в яких відпрацьовується інструментарій дипломатії Бонна щодо підтримки країн молодшої демократії, розвиваються з помітною інтенсивністю, розширюють зону стабільності та дієві стосунки України з європейською сім'єю народів⁶¹.

Авторський колектив циклу наукових праць «Україна в Європі: контекст міжнародних відносин», підготовленого до друку Інститутом всесвітньої історії НАН України за редакцією А.І. Кудряченка, обґрунтовує твердження, що український вектор у східній політиці Німеччини являє собою окремий напрям, що було підтверджено на початковому етапі співробітництва не лише офіційними заявами, а й підписанням низки двосторонніх політико-правових документів.

На сьогодні провідні політики Німеччини усвідомлюють роль та місце України як дієвого чинника досягнутої рівноваги і зміцнення стабільності в геополітичному просторі Центрально-Східної Європи та колишнього СРСР. Політичні лідери ФРН зацікавлені у подальшому зміцненні демократичної України, завершенні нею ринкових перетворень та інтеграції до трансатлантичного простору⁶². На сьогодні Німеччина для Києва є ключовою країною, яка формує східну політику ЄС⁶³.

Важливу інформацію щодо здобутків, проблем та перспектив початкового етапу розвитку українсько-німецьких політичних та економічних відносин містить брошура М.Л. Копиленко⁶⁴. Авторка обґрунтувала пріоритетність німецького вектору в зовнішній політиці України і запропонувала напрями подальшого розвитку українсько-німецьких відносин.

Перше цілісне в українській історіографії наукове дослідження українсько-німецьких відносин у контексті європейської інтеграції в 90-х роках ХХ століття з позицій політичного неореалізму здійснив А.Ю. Мартинов. На його думку, незалежна Україна та об'єднана Німеччина, спираючись на конструктивний досвід співробітництва та пам'ятаючи трагічні сторінки історії двосторонніх відносин, які були пов'язані з перипетіями Першої та Другої світових воєн, створюють нову модель відносин, яка визначатиме зміст та характер міждержавного співробітництва в Європі ХХ ст.⁶⁵

Дослідник дійшов висновку, що упродовж 1990-х років ФРН намагається гармонізувати відносини з Україною та Російською Федерацією —

своїми провідними партнерами на пострадянському геополітичному просторі. Стабільні та відповідальні рівноправні відносини між Києвом та Москвою відповідають інтересам Берліна, який зацікавлений у безпечному розвитку нової Східної Європи. Перспективні можливості відкриває співробітництво України та ФРН в рамках «Веймарського трикутника» (Німеччина-Франція-Польща)⁶⁶.

На значну увагу заслуговує також висновок дослідника про те, що Німеччина забезпечує незворотність процесу європейської інтеграції, тому Україна шукає своє місце в об'єднаній Європі через розвиток стратегічного партнерства з ФРН. Берлінська Республіка є для України надійним партнером у процесі досягнення стратегічної мети європейської інтеграції⁶⁷.

У своїй наступній монографії «Об'єднана Німеччина: від «Боннської» до «Берлінської» республіки (1990–2005)» А.Ю. Мартинов також приділив певну увагу розвитку українсько-німецьких міждержавних відносин та ролі України в східноєвропейській політиці ФРН. Дослідник дійшов висновку, що Україна може розраховувати на підтримку своїх ініціатив з боку ФРН лише в тому разі, якщо Німеччина матиме реальний вигравш від цього⁶⁸.

Окремий розділ монографії С.В. Кондратюка «Європейська політика об'єднаної Німеччини» присвячено еволюції німецьких підходів до місця і ролі України в Європі. Зокрема, ним було побіжно проаналізовано формування політичної основи українсько-німецьких відносин, активізацію діалогу Берлін-Київ в умовах розширення ЄС і глобалізації анти-терористичної боротьби та кризи відносин між Україною та Німеччиною в умовах суперечностей між стратегіями Росії, Євросоюзу та США на пострадянському просторі⁶⁹.

Автор обґрунтовує твердження, що до 2001 року ФРН та Україні вдалося створити політичну та міжнародно-правову основу для розвитку двосторонньої співпраці. Упродовж 2001–2004 рр. керівництво ФРН почало розглядати Україну як невід'ємну частину Європи. Натомість після Помаранчевої революції динаміка українсько-німецьких відносин зменшилася⁷⁰.

Причинами цього С.В. Кондратюк вважає проблеми внутрішнього розвитку ЄС, а також політичну нестабільність у самій Україні. Крім того, важливу роль відіграють певні політичні обмеження уряду «великої коаліції» на чолі з А. Меркель, що впливають з коаліційної угоди та необхідності християнським демократам враховувати позицію своїх партнерів. Саме через позицію соціал-демократів євроінтеграційний курс України здебільшого розглядався крізь призму відносин Росія–ФРН і Росія–ЄС, а також подальший розвиток стосунків України з Російською

Федерацією. Фактично німецьке керівництво визнавало за Москвою провідну роль на просторах СНД⁷¹.

Політичний і безпековий вимір співробітництва між Україною і ФРН у 90-х роках ХХ — на початку ХХІ століття вивчала Г.В. Старостенко. Дослідниця стверджує, що місце України у зовнішньополітичній концепції ФРН визначалося за умов перегляду Німеччиною власної зовнішньополітичної доктрини після об'єднання її східних та західних земель і на сьогодні детермінується усвідомленням Федеративною Республікою геополітичного значення нашої держави для зміцнення безпеки на сході Європейського континенту, особливо після перетворення України на безпосереднього сусіда розширеного ЄС⁷².

При здійсненні аналізу політичного та безпекового виміру українсько-німецьких відносин Г.В. Старостенко запропонувала власне концептуальне бачення стратегічного рівня співробітництва між двома державами. Авторська концепція будується на визнанні нерівності відносин між Україною та ФРН, що визначається відмінністю політико-вагових ознак цих держав. Україну — з її складними опосередкованими залежностями від Росії, та Німеччину, пов'язану нормами європейського права та зобов'язаннями в межах Альянсу, важко сприймати як повноцінних стратегічних партнерів, що самостійно та незалежно діють на паритетних засадах. З огляду на це Україну та ФРН доцільно розглядати як асиметричну пару, окремі сфери відносин між якими носять переважно для України стратегічний характер. Особливого визнання, на думку Г.В. Старостенко, потребує той факт, що через комплекс негативних внутрішніх і зовнішніх чинників політичне керівництво Німеччини не сприймає Україну своїм стратегічним партнером. Через це відносини України з ФРН мають ознаки одностороннього стратегічного партнерства з огляду на наявність зацікавленості у відносинах стратегічного рівня лише з боку України⁷³.

У низці статей О.П. Валіон⁷⁴ на основі досліджень попередників здійснено спробу охарактеризувати розвиток українсько-німецьких політичних відносин. Основну вагу авторка зосередила на трьох стратегічних напрямках: підтримці Федеративною Республікою процесу реформ в Україні, співпраці в галузі транспортування енергоносіїв та відносин між Україною і ФРН у контексті євроінтеграції.

С.А. Гуцал проаналізувала основні зовнішньополітичні фактори, що мають найбільший вплив на відносини між Україною та Німеччиною, а також розглянула сучасний стан і перспективи розвитку українсько-німецького співробітництва в політичній, безпековій, економічній та енергетичній сферах. Стан двостороннього співробітництва України та Німеччини авторка охарактеризувала як незадовільний⁷⁵. На думку

С.А. Гуцал, Україні необхідно зосередити зусилля на розробці комплексної стратегії щодо подальшої співпраці з ФРН, зосередившись на трьох ключових напрямках: 1) активізація та посилення політичного та безпекового діалогу; 2) подальша розбудова та оптимізація торговельно-економічного та інвестиційного співробітництва; 3) співпраця в енергетичній сфері⁷⁶.

Предметом дисертаційного дослідження В.В. Солошенко стали українсько-німецькі політичні відносини, торговельно-економічне та гуманітарно-технічне співробітництво між Україною та ФРН у 1990-х роках. Авторка виділила три етапи розвитку двосторонніх відносин у контексті демократичних змін на Європейському континенті і прийшла до висновку, що співробітництво України і Німеччини, його характер виступають наріжним каменем євроатлантичної стратегії Києва. Постійно тримаючи курс на зміцнення взаємин, політичне керівництво двох держав виходить із необхідності підтвердження демократичного напрямку перетворень в Україні, завершення та зростання ефективності результатів її ринкових реформ та інтеграції до євроатлантичного простору⁷⁷.

Важливим здобутком дослідниці є те, що вона не лише зазначила успіхи та досягнення співробітництва України та ФРН у 90-х роках ХХ століття, але і визначила недоліки, що гальмували розвиток українсько-німецьких міждержавних відносин у зазначений хронологічний період, та окреслила можливі шляхи їх подолання. На думку В.В. Солошенко, усунути недоліки відносин України з ФРН можливо завдяки здійсненню заходів як щодо досягнення повного повоєнного примирення наших народів, так і тих, що сприятимуть нарощуванню співпраці у здійсненні стратегії України щодо інтеграції до євроатлантичного простору⁷⁸.

Комплексний характер також має дисертаційне дослідження В.В. Химинця. Він здійснив спробу вивчити розгортання політичної, економічної та культурної співпраці між Україною та Німеччиною упродовж 1998–2005 років. У ході дисертаційного дослідження автор послідовно доводить, що Німеччина розглядає Україну як важливий елемент стабільності в Центральній та Східній Європі. Для нашої держави ФРН залишається ключовим партнером в ЄС. Обоюбі зацікавленість матеріалізується у взаємовигідних проектах економічної співпраці, а також у співробітництві України та ФРН у ряді регіональних міжнародних організацій — ЦЕІ, ОБСЄ, Вишеградській групі⁷⁹.

На думку дослідника, виникнення певних проблем в українсько-німецькому співробітництві пояснюється перешкодами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Об'єктивно вони зумовлені тривалістю трансформаційного періоду розвитку України, в умовах якого кількість

контактів далеко не завжди означала їхню якість, а суб'єктивно — пов'язані з непослідовністю української сторони в досягненні взаємовигідних результатів. Засобом для подолання згаданих перешкод може стати ефективніша координація спільних проектів, підвищення рівня мотивації до взаємозв'язків⁸⁰.

Українсько-німецьке міждержавне співробітництво в контексті євроінтеграційного курсу України в 2000–2009 роках досліджував С.М. Сокол. Як і згадані вище науковці, дисертант основну увагу зосередив на розвиткові політичних, торговельно-економічних та гуманітарних відносин між Україною і ФРН. Ним обгрунтовано твердження, згідно з яким протягом 2000–2009 рр. українсько-німецька міждержавна взаємодія в зазначених сферах була асиметричною. Україна, як правило, отримувала німецьку допомогу та поради, але рівноцінним партнером при вирішенні конкретних завдань не була⁸¹. Пріоритетним завданням нашої держави як об'єкта німецької політичної, торговельно-економічної та культурно-гуманітарної політики було отримання певних дивідендів від співпраці з ФРН⁸².

Стосовно сучасної східноєвропейської зовнішньополітичної стратегії ФРН С.М. Сокол дотримується думки, що політика Німеччини щодо країн Східної Європи є неоднозначною: пріоритет надається відносинам із країнами-членами ЄС. Український політичний чинник відіграє важливу роль у зовнішньополітичному курсі Німеччини, проте політична нестабільність в Україні змушує «триматися на відстані». Однак Німеччина все ж таки прагне відпрацювати концептуальні схеми роботи з Україною, поряд із уже розбудованими конструктивними стосунками із країнами-членами ЄС⁸³.

Таким чином, після досягнення Україною державної незалежності значну увагу українських науковців привернули до себе питання історії та європейської політики об'єднаної Німеччини. Натомість східноєвропейський вектор зовнішньополітичної стратегії Федеративної Республіки Німеччина впродовж 1991–2013 рр. поки що не знайшов всебічного висвітлення та не став предметом спеціального комплексного історичного дослідження в українській історіографії. Подальшого дослідження потребують питання еволюції східноєвропейської політики об'єднаної Німеччини, ролі та місця України в східноєвропейській зовнішньополітичній стратегії ФРН, сучасного стану українсько-німецького співробітництва в контексті європейського вибору України. Крім того, у працях українських істориків лише побіжно заторкнуті питання, пов'язані з формуванням та реалізацією Європейської політики сусідства та програми ЄС «Східне партнерство», роллю Німеччини в процесі її втілення в реальну політичну практику в Східній Європі. Наявні в українській історіографії праці узагальнюючого характеру присвячені або історії та зовнішній політиці

Європейського Союзу та об'єднаної ФРН у цілому, або окремим напрямом німецької європейської політики. Для нас ці дослідження є значущими з огляду на можливість порівняння ролі й місця України та інших країн у східноєвропейській зовнішньополітичній стратегії Федеративної Республіки Німеччина зазначеного періоду. В українській історіографії східноєвропейської політики об'єднаної Німеччини самостійну групу становлять дослідження з історії розвитку українсько-німецьких міждержавних відносин, в яких охарактеризовано політичні, торговельно-економічні, культурні та гуманітарно-технічні аспекти співпраці між двома державами. Найбільше уваги українські науковці присвятили вивченню розвитку саме політичних відносин між незалежною Україною та об'єднаною Німеччиною в контексті демократичних змін на Європейському континенті та дослідженню ФРН як ключового українського партнера в Європейському Союзі. Фактично всіма українськими дослідниками європейської політики ФРН та українсько-німецьких відносин висловлюється та обґрунтовується твердження, згідно з яким Німеччина розглядає Україну як важливий елемент безпеки в Центральній і Східній Європі, а відносини з нею — як невід'ємну складову своєї східноєвропейської зовнішньополітичної стратегії. Разом з тим, переважна більшість представників української історичної науки дотримується думки, що становлення і розвиток українсько-німецьких відносин розглядалися представниками німецьких урядових кіл крізь призму російського вектору. Тобто, після об'єднання 1990 року східноєвропейська зовнішньополітична стратегія Німеччини, як і за блокового протистояння часів «холодної війни», продовжувала рахуватися з інтересами Росії на пострадянському просторі. Серед представників німецької політичної еліти склалася думка, згідно з якою при вибудовуванні ефективної системи європейської безпеки ізоляція, ігнорування або спроби провокації Росії є небезпечними. Саме тому Європейська політика сусідства та програма Європейського Союзу «Східне партнерство» певною мірою суперечать німецькій зовнішньополітичній стратегії у Східній Європі, адже традиційна німецька позиція ґрунтується на консервативному геополітичному підході, який ствердився після 1990–1991 років і визнає небезпечність вибудовування в Європі нових розподільчих ліній. Натомість більш прийнятним є проект «Великої Європи», який дозволить поєднати російський та український напрями в зовнішньополітичній стратегії ФРН у Східній Європі. Також значна частина українських дослідників історії та європейської політики ФРН визначають сучасний стан українсько-німецьких відносин як такий, що має ознаки системної кризи, зумовленої як проблемами внутрішнього розвитку Європейського Союзу, так і перманентною політичною нестабільністю в Україні.

¹ *Віднянський С.* Стан, проблеми та перспективи досліджень зі всесвітньої історії в Україні. — Український історичний журнал. — 2010. — № 5. — С. 172.

² *Калакура Я.* Зарубіжний світ як предмет дослідження новітньої української історіографії. — Український історичний журнал. — 2012. — № 5. — С. 131.

³ *Віднянський С.В., Мартинов А.Ю.* Еволюція зовнішньої політики України (1991–2006 рр.) // Український історичний журнал. — 2006. — № 4. — С. 32–51.; *Віднянський С.В., Мартинов А.Ю.* Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. — 395 с.

⁴ *Добржанська О.О.* Ініціатива «Східне партнерство» в реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу: Автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.04. — Чернівці, 2012. — 20 с.

⁵ *Копійка В.В.* Європейський Союз: Досвід розширення і Україна. — К.: Юрид. думка, 2005. — 448 с.; *Копійка В.В.* Європейський Союз: історія і засади функціонування. — К.: Знання, 2012. — 760 с.; *Копійка В.В.* Теоретичний та практичний виміри розширення Європейського Союзу: Автореф. дис. канд. пол. наук: 23.00.04. — К., 2004. — 24 с.; *Копійка В.В.* Україна та Європейський Союз. — К.: Знання, 2012. — 78 с.

⁶ Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / За редакцією доктора історичних наук, професора А.І. Кудряченка. — К.: Фенікс, 2009. — 544 с.; Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку: колективна монографія / За редакцією доктора історичних наук, професора А.І. Кудряченка // Інститут європейських досліджень НАН України. — К.: Університет «Україна», 2010. — 405 с.; Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / За редакцією доктора історичних наук, професора А.І. Кудряченка. — К.: Фенікс, 2011. — 632 с.

⁷ *Ляшенко О.О.* Інтеграція України у європейські та євроатлантичні структури (90-ті рр. ХХ ст.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2002. — 18 с.

⁸ *Нечаюк І.О.* «Євроскептицизм» у процесі європейської інтеграції (друга половина ХХ — початок ХХІ ст.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2013. — 20 с.

⁹ *Сидорук Т.В.* Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства. — Л.: ПАІС, 2012. — 441 с.

¹⁰ *Годоров І.Я.* Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти. Монографія. — Донецьк: ДонНУ, 2006. — 268 с.

¹¹ *Халаджи В.В.* Європейська політика сусідства: роль та місце України. — К.: Науковий світ, 2012. — 218 с.

¹² *Балога Е.І.* Політика Федеративної Республіки Німеччини щодо культурно-національного розвитку етнічних меншин (90-ті рр. ХХ — початок ХХІ століття): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2013. — 20 с.

¹³ *Барвінська П.І.* Між наукою і політикою. Інтерпретації Східної Європи в академічному середовищі німецькомовного простору у кінці ХІХ — початку ХХІ ст. — Одеса: Нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2013. — 447 с.

¹⁴ *Горбач Ю.С.* Взаємовідносини Німеччини і країн Вишеградської групи (1991–2004 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2005. — 22 с.

¹⁵ *Добровольська І.-А.Б.* Французько-німецьке партнерство в європейських інтеграційних процесах (1989–2006рр.): Автореф. дис. канд. пол. наук: 23.00.04. — К., 2008. — 16 с.

- ¹⁶ *Іванов О.Ф.* Суспільна ситуація в НДР за декілька років до падіння Берлінської стіни // *Європейські перспективи*. — К., 2009. — С. 31–36.
- ¹⁷ *Кондратюк С.В.* Європейська політика об'єднаної Німеччини: Монографія. — К., 2008. — 264 с.
- ¹⁸ *Кривонос Р.А.* Німеччина в структурі європейського співробітництва: Автореф. дис. канд. пол. наук: 23.00.04. — К., 2002. — 13 с.
- ¹⁹ *Кудряченко А.І.* Європейська політика ФРН (1970–1991). — К., 1996. — 239 с.
- ²⁰ *Лакішик Д.М.* Німеччина в європейській політиці США кінця 80–90-х років ХХ століття.: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2002. — 16 с.
- ²¹ *Мартинов А.Ю.* Об'єднана Німеччина: від «Боннської» до «Берлінської» республіки. — К.: Корпорація, 2006. — 447 с.
- ²² *Мовчан М.П.* Вплив ідеології НАТО на формування зовнішньої та оборонної політики Франції та ФРН у євроатлантичному просторі у 1991–2003 рр. (за матеріалами мас-медіа Франції та ФРН): Автореф. дис. канд. пол. наук: 23.00.03. — К., 2004. — 16 с.
- ²³ *Постемська І.А.* Політика безпеки й оборони об'єднаної Німеччини (1990–1998): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2010. — 21 с.
- ²⁴ *Степанов В.А.* Досвід реалізації зовнішньої політики Федеративної Республіки Німеччина (1990–2005 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2008. — 22 с.
- ²⁵ *Харченко І.І.* Об'єднання Німеччини: передумови та етапи процесу (1989–1990 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — Запоріжжя, 2002. — 19 с.
- ²⁶ *Чорногор Я.О.* Утворення партії «Зелених» та її роль в суспільно-політичному житті ФРН (1977–1993рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2005. — 21 с.
- ²⁷ *Шилова С.О.* Російсько-німецькі відносини у 90-ті роки ХХ століття. Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — Донецьк, 2008. — 25 с.
- ²⁸ *Валіон О.П.* Динаміка українсько-німецьких політичних відносин упродовж 1991–2001 рр. // *Україна-Європа-Світ. Збірник наукових праць*. Серія: Історія, міжнародні відносини. — Тернопіль, 2009. — № 2. — С. 140–149; *Валіон О.П.* Об'єднана Європа: теорія, історія та перспективи для України (погляд на сучасний українсько-німецький євроінтеграційний діалог) // *Україна-Європа-Світ. Збірник наукових праць*. Серія: Історія, міжнародні відносини. — Тернопіль, — С. 195–206; *Валіон О.П.* Стратегічні напрями політичних взаємин між Україною та Німеччиною на сучасному етапі // *Наукові записки*. Серія «Історія» Тернопіль. — 2009. — № 3 — С. 230–236.
- ²⁹ *Гуцал С.А.* Відносини України та Німеччини: проблеми, пріоритети, перспективи // *Стратегічні пріоритети*. — 2011. — № 4 (21). — С. 148–155.
- ³⁰ *Копиленко Л.М.* Українсько-німецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи. — К.: НІСД, 1996. — 38 с.
- ³¹ *Кудряченко А.І., Грабарчук Г.О.* Україна і Німеччина: двосторонні відносини на початку 1990-х років. — К., 1994.
- ³² *Мартинов А.Ю.* Українсько-німецьке співробітництво в контексті європейської інтеграції (90-ті роки ХХ ст.). — К., 2000. — 86 с.
- ³³ *Сокол С.М.* Українсько-німецькі відносини (2000–2009): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2010. — 20 с.
- ³⁴ *Солошенко В.В.* Українсько-німецькі відносини у 90-х роках ХХ століття: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2005. — 21 с.
- ³⁵ *Старостенко Г.В.* Українсько-німецькі відносини: політичний та безпековий виміри співробітництва: Автореф. дис. канд. пол. наук: 23.00.04. — К., 2004. — 12 с.

³⁶ *Химинець В.В.* Українсько-німецькі відносини: політична, економічна та культурна співпраця (1998–2005 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2007. — 21 с.

³⁷ *Віднянський С.В., Мартинов А.Ю.* Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: Виддім «Києво-Могилянська академія», 2011. — 395 с.

³⁸ *Копійка В.В.* Європейський Союз: досвід розширення і Україна. — К.: Юрид. думка, 2005. — 448 с.; *Копійка В.В.* Європейський Союз: історія і засади функціонування. — К.: Знання, 2012. — 760 с.; *Копійка В.В.* Теоретичний та практичний виміри розширення Європейського Союзу: Автореф. дис. канд. пол. наук: 23.00.04. — К., 2004. — 24с.; *Копійка В.В.* Україна та Європейський Союз. — К.: Знання, 2012. — 78 с.

³⁹ *Копійка В.В.* Україна та Європейський Союз. — К.: Знання, 2012. — С. 76.

⁴⁰ Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / За редакцією доктора історичних наук, професора А.І. Кудряченка. — К.: Фенікс, 2009. — 544 с.; Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку: колективна монографія / За редакцією доктора історичних наук, професора А.І. Кудряченка. // Інститут європейських досліджень НАН України. — К.: Університет «Україна», 2010. — 405 с.; Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / За редакцією доктора історичних наук, професора А.І. Кудряченка. — К.: Фенікс, 2011. — 632 с.

⁴¹ *Барвінська П.І.* Між наукою і політикою. Інтерпретації Східної Європи в академічному середовищі німецькомовного простору у кінці XIX — початку XXI ст. — О.: Астропринт, 2007. — С. 291.

⁴² Там само. — С. 299.

⁴³ *Сидорук Т.В.* Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства. — Л.: ПАІС, 2012. — С. 253.

⁴⁴ Там само. — С. 351.

⁴⁵ Там само. — С. 352.

⁴⁶ *Халаджи В.В.* Європейська політика сусідства: роль та місце України. — К., Науковий світ, 2012. — С.154.

⁴⁷ *Добржанська О.О.* Ініціатива «Східне партнерство» в реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу: Автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.04. — Чернівці, 2012. — С. 15.

⁴⁸ Там само. — С. 15.

⁴⁹ *Кротюк С.Ф.* Нова роль Німеччини в об'єднаній Європі: пріоритети зовнішньої політики ФРН (1991–2004 рр.) // Вісник Київського міжнародного університету. — К., 2004. — № 3. — С. 28–36.

⁵⁰ *Кудряченко А.І.* Геополітичне становище об'єднаної Німеччини // Кудряченко А.І., Рудич Ф.М., Храмов В.О. Геополітика. — К., 2004. — С. 156–187.

⁵¹ *Каракуц А.М.* Зовнішня політика ФРН наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр. // Наукові праці. Історія. — Миколаїв, 2010. — Випуск 116. Том 129. — С. 86–90.

⁵² *Кудряченко А.І.* Європейська політика ФРН (1970–1991). — К., 1996. — С. 148.

⁵³ Там само. — С. 152.

⁵⁴ *Кривонос Р.А.* Німеччина в структурі європейського співробітництва: Автореф. дис. канд. пол. наук: 23.00.04. — К., 2002. — С. 10.

⁵⁵ Горбач Ю.С. Взаємовідносини Німеччини і країн Вишеградської групи (1991–2004 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2005. — 22 с.

⁵⁶ Там само. — С. 17–18.

⁵⁷ Шилова С.О. Російсько-німецькі відносини у 90-ті роки ХХ століття. Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — Донецьк, 2008. — 25 с.

⁵⁸ Там само. — С. 20.

⁵⁹ Кудряченко А.І. Східна Європа на шляху змін. — К., 1990. — 48 с.; Кудряченко А.І., Грабарчук Г.О. Україна і Німеччина: двосторонні відносини на початку 1990-х років. — К., 1994. — 46 с.

⁶⁰ Кудряченко А.І. Європейська політика ФРН (1970–1991). — К., 1996. — С. 154–182.

⁶¹ Там само. — С. 202.

⁶² Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього. — К.: Фенікс, 2009. — С. 109.

⁶³ Україна в Європі: контекст міжнародних відносин. — К.: Фенікс, 2011. — С. 595.

⁶⁴ Кошленко Л.М. Українсько-німецькі відносини: здобутки, проблеми, перспективи. — К.: НІСД, 1996. — 38 с.

⁶⁵ Мартинов А.Ю. Українсько-німецьке співробітництво в контексті європейської інтеграції (90-ті роки ХХ ст.). — К., 2000. — С. 76.

⁶⁶ Там само. — С. 78.

⁶⁷ Там само. — С. 79–80.

⁶⁸ Мартинов А.Ю. Об'єднана Німеччина: від «Боннської» до «Берлінської» республіки. — К.: Корпорація, 2006. — С. 410.

⁶⁹ Кондратюк С.В. Європейська політика об'єднаної Німеччини: Монографія. — К., 2008. — С. 186–212.

⁷⁰ Там само. — С. 211.

⁷¹ Там само. — С. 211.

⁷² Старостенко Г.В. Українсько-німецькі відносини: політичний та безпековий виміри співробітництва: Автореф. дис. канд. пол. наук: 23.00.04. — К., 2004. — С. 9.

⁷³ Там само. — С. 10.

⁷⁴ Валіон О.П. Динаміка українсько-німецьких політичних відносин упродовж 1991–2001 рр. // Україна-Європа-Світ. Збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. — Тернопіль, 2009. — № 2. — С. 140–149; Валіон О.П. Об'єднана Європа: теорія, історія та перспективи для України (погляд на сучасний українсько-німецький євроінтеграційний діалог) // Україна-Європа-Світ. Збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. — Тернопіль. — С. 195–206; Валіон О.П. Стратегічні напрямки політичних взаємин між Україною та Німеччиною на сучасному етапі // Наукові записки. Серія «Історія». — Тернопіль, 2009. — № 3. — С. 230–236.

⁷⁵ Старостенко Г.В. Українсько-німецькі відносини: політичний та безпековий виміри співробітництва: Автореф. дис. канд. пол. наук: 23.00.04. — К., 2004. — С. 155.

⁷⁶ Там само. — С. 155.

⁷⁷ Солошенко В.В. Українсько-німецькі відносини у 90-х роках ХХ століття: Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2005. — С. 17.

⁷⁸ Там само. — С. 18.

⁷⁹ Химинець В.В. Українсько-німецькі відносини: політична, економічна та культурна співпраця (1998–2005 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2007. — С. 17.

⁸⁰ Там само. — С. 18.

⁸¹ Сокол С.М. Українсько-німецькі відносини (2000–2009): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. — К., 2010. — С. 11.

⁸² Там само. — С. 17.

⁸³ Сокол С.М. Місце України в зовнішній політиці Німеччини в Східній Європі на сучасному етапі // Магістеріум. Історичні студії. — К., 2007. — № 28. — С. 58.

В статье рассматривается современное состояние и достижения украинской историографии восточноевропейской политики Федеративной Республики Германия на протяжении 1991–2013гг. Раскрыты и проанализированы основные подходы и позиции украинских ученых в изучении восточноевропейской внешнеполитической стратегии объединенной Германии. Особое внимание уделяется исследованию представителями украинской исторической науки развития украинско-немецких межгосударственных отношений в контексте восточноевропейской политики ФРГ названного периода.

Ключевые слова: историография, Украина, ФРГ, Восточная Европа, внешняя политика, украинско-немецкие отношения.

In the thesis the modern results of the Germany Eastern European politics in the Ukrainian Historiography are examined. The forming and basic concepts this topic research are determined. It is shown of the context the Ukrainian-Germany Relationship in the current Ukrainian Historiography.

Keywords: historiography, Ukraine, Germany, Eastern Europe, foreign affairs, Ukrainian-Germany Relationship.